

Jolanta Judyta Pudełko PDDM

Papieski Wydział Teologiczny w Warszawie
judyta.pd@gmail.com

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/BPTh.2016.016>

9 (2016) 2: 87–98

ISSN (print) 1689-5150
ISSN (online) 2450-7059

Roztropna gościnność w Księdze Syracha

Sagacious Hospitality in the Book of Sirach

Streszczenie. Księga Syracha jest syntezą pouczeń mędrca, który wpajał swoim uczniom zasady właściwego życia w wierności wierze ojców i tradycji. Działalność mędrca (III–II w. przed Chr.) przypada na czas dynamicznego rozwoju myśli i kultury hellenistycznej, która coraz bardziej zakorzeniła się na starożytnym Bliskim Wschodzie. Hellenizm jako całokształt stylu życia stawał się alternatywą dla mniej gorliwych Żydów, czemu Syrach gorliwie przeciwdziałał. Mędrzec miał świadomość, iż naród Izraela posiadał wpojoną ideę gościnności i pomocy potrzebującym, jednak w swoich pouczeniach zalecał roztropność w tej dziedzinie. Sytuacja bycia gościem u innych (Syr 29,21–28) wiązała się z upokarzającą częstokroć zależnością ekonomiczną. Przyjmowanie wszystkich przybyszów, w tym również osoby podstępne (Syr 11,29–34) mogła narazić na liczne szkody materialne i moralne gospodarzy. Pouczenia mędrca zwracają uwagę, iż bycie przybyszem, nie oznacza już tego, co wcześniej. Akcent dotyczący płaszczyzny etnicznej został przesunięty na płaszczyznę ekonomiczną, etyczną i ideologiczną.

Abstract. The Book of Sirach is the synthesis of the sage's teachings, as one who sought to instill in his disciples the rules of a proper way of life, in accordance with the faith and traditions of their fathers. The sage's activity (3rd and 2nd centuries BC) marks a time of dynamic growth of Hellenistic thought and culture, which gradually became more and more prevalent across the Ancient Near East. Hellenism, understood as a way of life, was embraced as an alternative by certain less zealous, less strictly observant Jews, and this met with the strong opposition of Sirach. The sage was aware that the nation of Israel had an inculcated ideal of hospitality and assistance to the needy, yet he recommended sagacity and caution in this realm. Being the guest of someone (Sirach 29:21–28) was often connected with a humiliating economic dependence. To accept all strangers, including devious persons (Sirach 11:29–34), as guests, could expose the hosts to material and moral losses. The sage's advice draws attention to the fact that being a stranger does not mean the same as it once did. Whereas the accent was formerly placed solely on the ethnic dimension, it has now been shifted to the economic, ethical and ideological aspects of life.

Słowa kluczowe: teologia biblijna; Księga Syracha; gościnność.

Keywords: The Biblical Theology; The Book of Ben Sira; Hospitality.

Zmiany polityczne i ekonomiczne zachodzące w okresie Drugiej Świątyni, zwłaszcza w okresie hellenistycznym odbiły się również na rozumieniu gościnności. Po śmierci Aleksandra Wielkiego Palestyna i Fenicja znajdowały się początkowo pod zwierzchnictwem Egiptu Ptolemeuszów, co przyczyniało się do przenikania elementów kultury greckiej na tych terenach. Obecność miast greckich zakładanych przy szlakach handlowych wzmacniała rozwój handlu, który prowadził do bogacenia się klasy średniej mieszkańców Judei¹. Wiązało się to również z licznymi napięciami pomiędzy ubogimi i bogatymi, a jednocześnie gorączkowa pogoń za bogactwem prowadziła do obniżenia zasad moralnych, nieuczciwości i oszustwa². W samej Judei nie było miast greckich, a jej właściwie jedyne miasto Jerozolima rządziła się według Prawa. Tam główną rolę odgrywał arcykapłan, choć oczywiście w mieście znajdował się też ptolemejski garnizon i urzędnicy³. W wyniku wojen pomiędzy Ptolemeuszami a Seleucydami doszło do powstania w Judei stronnictwa prosyryjskiego. W czasie III wojny syryjskiej (246–241 przed Chr.) arcykapłan Oniasz II materialnie wsparł Seleucydów, co przyczyniło się do odebrania arcykapłanowi władzy świeckiej i przekazania jej rodzinie Tobiadów⁴. W związku z tym poparcie dla Ptolemeuszy w Judei zaczęło systematycznie spadać, co wiązało się też z postępującym wzrostem obciążeń fiskalnych państwa, które prowadziły do utraty majątków, a nawet do niewolnictwa za długi⁵. Będąc świadomym wszystkich przemian społecznych i zagrożeń Syrach przestrzega swoich uczniów, aby nie paść ich ofiarą. Sam mędrzec był człowiekiem szerokich horyzontów, cenił podróże (zob. Syr 34,9–12; 51,13), które umożliwiały kontakty z różnymi ludźmi i prądami myślowymi⁶. Stąd też na własnej skórze znał status przybysza, tego, który w jakimś sensie zależy od innych. Doświadczenia te jedynie wzmocniły

¹ Por. A. Minissale, *Siracide. Le radici nella tradizione*, s. 62.

² Por. V. Tcherikover – J.J. Collins, *Hellenistic civilization and the Jews*, s. 150.

³ J. Ciecieląg, *Żydzi w okresie drugiej świątyni 538 przed Chr.–70 po Chr.*, s. 158.

⁴ Także późniejsi arcykapłani sprzyjali Seleucydom, podczas gdy wpływową rodziną Tobiadów i zamożni mieszkańcy Judei sympatyzowali z Ptolemeuszami.

⁵ Ciecieląg, *Żydzi w okresie drugiej świątyni 538 przed Chr.–70 po Chr.*, s. 159.

⁶ *Like others in the Hellenistic period, Ben Sira traveled extensively in order to gain experience, often at great risk to his life (34:12–13; cf. 8:15–16). Indications of the kind of world in which Ben Sira lived and moved about in his travels are found in the book itself. It was a Hellenistic world—a world dominated by Greek ideas and ideals, customs and values, art and excellence; a world in which the Jews of Palestine were not politically free but subject to Egyptian or Syrian kings who fought many wars against each other to gain or maintain control of that strategically significant land.* P.W. Skehan – A.A. Di Lella, *The Wisdom of Ben Sira. A New Translation with Notes*, s. 12. Por. Tcherikover – Collins, *Hellenistic Civilization and the Jews*, s. 143–144.

własną tożsamość mędrca. Będąc u schyłku życia i przekazując swe pouczenia, wpajał konieczność wierności wierze i własnej tradycji. Choć w nauczaniu Syracha pojawia się wiele wskazań dotyczących pomocy ubogim czy otwartości na drugiego człowieka⁷, znajdziemy tam również wezwanie do roztropności w sytuacji bycia gościem u kogoś, jak i przyjmowania gości.

1. Trudności bycia przybyszem (Syr 29,21–28)⁸

²¹ ἀρχὴ ζωῆς ὕδωρ καὶ ἄρτος καὶ ἱμάτιον καὶ οἶκος καλύπτων ἀσχημοσύνην
²² κρείσσων βίος πτωχοῦ ὑπὸ σκέπην δοκῶν ἢ ἐδέσματα λαμπρὰ ἐν ἀλλοτρίοις
²³ ἐπὶ μικρῶ καὶ μεγάλῳ εὐδοκίαν ἔχε καὶ ὄνειδισμόν παροικίας οὐ μὴ ἀκὸ ὕσης
²⁴ ζωὴ ποινηρὰ ἐξ οἰκίας εἰς οἰκίαν καὶ οὐ παροικήσεις οὐκ ἀνοίξεις
 στόμα ²⁵ ξενιεῖς καὶ ποτιεῖς εἰς ἀχάριστα καὶ πρὸς ἐπὶ τούτοις πικρὰ ἀκούση
²⁶ πάρελθε πάροικε κόσμησον τράπεζαν καὶ εἴ τι ἐν τῇ χειρὶ σου ψώμισόν
 με ²⁷ ἔξελθε πάροικε ἀπὸ προσώπου δόξης ἐπεξένωταί μοι ὁ ἀδελφός χρεία
 τῆς οἰκίας ²⁸ βαρέα ταῦτα ἀνθρώπων ἔχοντι φρόνησιν ἐπιτίμησις οἰκίας καὶ
 ὄνειδισμὸς δανειστοῦ

²¹ Podstawą życia: woda, chleb, odzienie i dom, by osłonić nagość.

²² Lepsze życie ubogiego pod dachem z belek niż wspaiałe ucztę u obcych.

²³ Mało masz, czy dużo, bądź zadowolony, czy masz mało czy dużo, a nie usłyszysz obelg, że jesteś przybyszem.

²⁴ Przykre to życie [tułać się] od domu do domu, i będąc obcym, ust nie móc otworzyć.

²⁵ Przyjmiesz gości i dasz pić, bez otrzymania podzięką do tego usłyszysz gorzkie słowa:

²⁶ «Chodź, przybyszu, przygotuj stół, a jeśli co masz w ręku, nakarm mnie!

²⁷ Odejdź przybyszu, zrób miejsce godniejszemu, brat przybył do mnie, potrzebuję domu».

²⁸ Ciężkie są dla człowieka rozumnego: wymawianie gościny i obelgi wierzyciela.

Rozdział 29 Księgi Syracha zostaje dedykowany kwestii pomocy ekonomicznej wobec bliźnich. Syr 29,1–7 dotyczy pożyczek, do których udzielania mędrzec zachęca, ukazując jednocześnie wymóg spłaty długu. Z drugiej strony w kolejnych wersach 8–13 Syracha wzywa do hojności w jałmużnie, a więc w bezwrotnych darowiznach. Dalej pojawia się zachęta do poręczania dłu-

⁷ Zob. np. C.G. Bradley, *Like an everlasting signet ring. Generosity in the book of Sirach*; Skehan – Di Lella, *The Wisdom of Ben Sira*, s. 4–5.

⁸ Greckie teksty Księgi Syracha za J. Ziegler (ed.), *Sapientia Iesu Filii Sirach*.

gów innych, ale w sposób roztropny (14–20)⁹. Całe to nauczanie oscyluje wokół dwóch biegunów: miłosierdzia i roztropności. Gdy zabraknie tej drugiej człowiek może popaść w ekonomiczną zależność od innych, pożyczając na własne ryzyko, poręczając, czy ofiarując więcej niż może¹⁰. Istnieje jeszcze inne zagrożenie, z którego wynika zależność ekonomiczna od innych, a mianowicie chciwość i brak umiaru w zdobywaniu dóbr. Ten motyw pojawia się na początku prezentowanego fragmentu Syr 29,21–28, gdy mędrzec usilnie nawołuje do umiarkowania i powstrzymania zachłanności zdobywania bogactwa i dóbr doczesnych. Syrach przypomina, iż człowiekowi do godnego życia nie jest konieczne ogromne bogactwo. Wymienia to, co najbardziej konieczne: woda, chleb, odzienie i dom (29,21; por. 39,26). Jednocześnie zachęca do tego, aby docenić to, co się posiada, swoją własność. Człowiek mądry potrafi zachować słuszny umiar i nie utraci swojej niezależności¹¹. Dalej mędrzec barwnie przedstawia niedogodności życia w gościnie u innych. W 29,23 czytamy wręcz o obelgach, które są wypowiedziane pod adresem przybysza. Otóż gościnność miała też swoje granice. Gościem było się przez określony czas, zazwyczaj krótki¹². Jeśli ktoś chciał pozostać dłużej, był obowiązany przez odpowiednią pracę zapewnić sobie byt. Nie można zatem było pozostawać gościem dowolnie długo. Po pewnym czasie należało zapracować na utrzymanie i ochronę¹³. W tekście greckim pojawia się termin pároikos, który oznacza „przybysza, cudzoziemca, mieszkającego obok, sąsiada”. Teksty Pięcioksięgu zajmowały się tą grupą, ponieważ ci właśnie byli daleko bardziej wystawieni na niebezpieczeństwo wyzysku ekonomicznego. Trzeba przyznać, iż prawodawstwo odnoszące się do tej kategorii osób było wysoce humanitarne. Wezwanie do ludzkiego traktowania ubogich przybyszów, zatrzymujących się dłużej pośród Izraelitów, motywowane było przypomnieniem ludowi, że i on sam był obcym jak Abraham (Rdz 23,4), jak Mojżesz w ziemi Madian (Wj 2,22; 18,3), jak cały naród wędrujący

⁹ Por. Skehan – Di Lella, *The Wisdom of Ben Sira*, s. 369.

¹⁰ Bradley, *Like an everlasting signet ring*, s. 109.

¹¹ Por. Skehan – Di Lella, *The Wisdom of Ben Sira*, s. 375; H. Duesberg – P.I. Fransen, *Ecclesiastico*, s. 224.

¹² U nomadów gościnność wobec obcego przybysza trwa trzy dni. Por. R. De Vaux, *Instytucje Starego Testamentu*, t. I: *Nomadyzm i jego pozostałości. Instytucje rodzinne. Instytucje cywilne*, s. 20.

¹³ Tak właśnie było w przypadku Jakuba przebywającego dłużej u swego krewnego Labana: „A gdy Jakub przebywał u Labana miesiąc, rzekł do niego Laban: Czyż dlatego, że jesteś moim krewnym, masz mi służyć za darmo? Powiedz mi więc, jaką mam ci dać zapłatę?” (Rdz 29,15).

z Egiptu (np. Wj 22,20; Kpł 19,33–34; Pwt 24,17–18)¹⁴. Jako drugi motyw życzliwego traktowania obcych teksty prawnicze podawały miłość Boga względem sieroty, wdowy i w ogóle potrzebującego pomocy (Pwt 10,18–19), którzy cieszyli się Bożą opieką i przychylnością. Szczególnie prorocy występują przeciwko uciskającym wdowy, sieroty i obcych (np. Jr 7,6; 22,3; Ez 22,7; Za 7,10)¹⁵. Może się więc wydawać zaskakujące, iż Syrach przedstawia zupełnie inne traktowanie przybyszów. Są oni w opisie mędrca traktowani jako przysłowiowe „darmozjady”¹⁶. Mają więc pełnić różne usługi w domach, gdzie znaleźli przyjęcie, aby w ten sposób zapracować na swoje utrzymanie. Przybysze mieli się więc zajmować gośćmi właściciela domu, przygotowywać dla nich stół i posiłek¹⁷. Mogli się też spodziewać dość szorstkiego traktowania. Nie byli traktowani jak domownicy, ale jak zatrudnieni na chwilę najemnicy, którzy w każdym momencie muszą być na zawołanie właściciela domu, aby wypełnić posługę, a nawet w razie odwiedzin bliskich opuścić dom. Rodzi się więc pytanie kim byli owi przybysze i do kogo przybywali? Być może byli to ci, którzy pomagając innym, nieroztropnie utracili swój majątek, co mogłoby sugerować zakończenie perykopy. Dla człowieka mądrego niezwykle przykre stają się obelgi wierzyciela, który domaga się oddania długu, jak i wymawianie gościny (29,28)¹⁸. Mogliby to być również ludzie niezadowoleni ze swojego majątku i aspirujący do wyższego poziomu życia¹⁹. Przestroga może też odnosić się do zubożałych z powodów politycznych Żydów z diaspory (np. w Egipcie) do Judei, aby tam

¹⁴ *Israel views its alien residence in Egypt not just as a historical fact but also as an occasion for theological reflection. In God's sight all peoples are resident aliens (cf. Is. 19). This does not cancel out possession of the land but it is a reminder that there must be humility before God.* M.A. Schmidt, „*pároikos ktl.*”, s. 789.

¹⁵ Por. *ibidem*, s. 788.

¹⁶ Skehan – Di Lella, *The Wisdom of Ben Sira*, s. 373 tłumaczy termin *paroikias* jako „parasite” – pasożyt.

¹⁷ Por. G.H. Box – W.O.E. Oesterley, *The Book of Sirach*, s. 412–413.

¹⁸ Skehan – Di Lella, *The Wisdom of Ben Sira*, s. 375; Bradley, *Like an everlasting signet ring*, 155, przyp. 76: *The reference to the creditor in v. 28 and the correspondence between the references to wandering through foreign lands in v. 18 and vv. 22–24 make it more likely that the subject of vv. 21–28 is the person who has been ruined financially from the practice of going surety.* Por. Duesberg – P.I. Franssen, *Ecclesiastico*, s. 224; G. Sauer, *Jesus Sirach / Ben Sira*, s. 211.

¹⁹ *The ensuing verses in 29:24–28 articulate the painful loss of self sufficiency that comes to those who try to live beyond their means. Those who have borrowed more than they should, in contradiction to 14:11, receive the rebuke of the creditor (29:28) and, while they may begin by enjoying delicacies among strangers (29:22), they end up serving at their host's table and forfeiting their own portions (29:26–27). Elsewhere Ben Sira advises against giving too much away, lest one.* Bradley, *Like an everlasting signet ring*, s. 109.

znaleźć bardziej godziwe warunki ekonomiczne²⁰. Sytuacja ta może też dotyczyć drobnych kupców, którzy krążyli po różnych miejscach ze swym towarem i próbowali żerować na gościnności swoich rodaków²¹.

Choć przybysze, nawet ci obcy, byli traktowani z szacunkiem i wsparciem, to jednak z czasem rozumienie „przybysza” rozumianego jako „obcego rezydenta” z płaszczyzny etnicznej przesuwają się na ekonomiczną. Czyli niekoniernie jest to ktoś „obcy” kulturowo, religijnie. Syrach odnosi się bowiem do swoich rodaków. Jednak „przybysze ekonomiczni”, jeśli ich oczekiwania będą długotrwałe, mogą stanowić problem. A w tej sytuacji każdy musi w sposób roztropny zdecydować o sposobie udzielenia drugiemu „gościnności”²². A przybysz nie może dziwić się zastaną sytuacją. Dla Syracha uzależnienie w wymiarze ekonomicznym wiąże się z utratą poczucia godności²³. Dlatego przestrzega swoich uczniów zarówno przed nieroztropnością w dysponowaniu dobrami, jak i zachłannym nieumiarkowaniem w nabywaniu dóbr.

2. Troska o gości z uwzględnieniem dobra domowników (Syr 11,29–34)

29 μὴ πάντα ἄνθρωπον εἰσαγε εἰς τὸν οἶκόν σου πολλὰ γὰρ τὰ ἔνεδρα τοῦ
 δολίου ³⁰ πέρδιξ θηρευτῆς ἐν καρτάλλῳ οὕτως καρδία ὑπερηφάνου καὶ ὡς
 ὁ κατάσκοπος ἐπιβλέπει πτόσιν ³¹ τὰ γὰρ ἀγαθὰ εἰς κακὰ μεταστρέφων
 ἐνεδρεύει καὶ ἐν τοῖς αἰρετοῖς ἐπιθήσει μῶμον ³² ἀπὸ σπινθῆρος πυρὸς
 πληθύνεται ἀνθρακία καὶ ἄνθρωπος ἁμαρτωλὸς εἰς αἷμα ἐνεδρεύει ³³ πρόσεχε
 ἀπὸ κακούργου ποιηρὰ γὰρ τεκταίνει μήποτε μῶμον εἰς τὸν αἰῶνα δῶ σοι

²⁰ Por. B.M. Zapff, *Jesus Sirach 25–51*, s. 183.

²¹ A. Minissale, *Siracide (Ecclesiastico)*, s. 146–147. Żydzi zajęli się handlem zwłaszcza w diasporze. R. De Vaux, *Instytucje Starego Testamentu*, s. 89. Por. N. Peters, *Das Buch Jesus Sirach oder Ecclesiasticus*, s. 240–242.

²² W wersji syryjskiej po 29,28 pojawia się dodatek, który zachęca do udzielania pomocy potrzebującym: „Daj obficie ubogiemu i nakarm go z tego, co masz w twojej ręce i jeśli jest nagi, przyodziej go, ponieważ tak przyodziewasz swoje ciało i pożyczasz Bogu, a On siedmiokrotnie odda tobie”. N. Caldich-Benages – J. Ferrer – J. Liesen (ed.), *La Sabiduría del Escriba*, s. 186.

²³ „Synu, nie prowadź życia żebraczego, lepiej umrzeć, niż żebrać. Gdy człowiek musi patrzeć na stół drugiego, jego istnienia nie uważa się za życie, zbrudzi duszę swoją potrawami obcych: człowiek więc rozumny i dobrze wychowany tego się ustrzeże” (Syr 40,28–29). Por. Bradley, *Like an everlasting signet ring*, 155; A. Sisti, “L’Ospitalità nella prassi e nell’insegnamento della Bibbia”, *Liber Annuus* 17 (1967) 313; J.G. Snaith, *Ecclesiasticus. Or the Wisdom of Jesus, Son of Sirach*, s. 147.

³⁴ ἐνοίκισον ἀλλότριον καὶ διαστρέψει σε ἐν ταραχαῖς καὶ ἀπαλλοτριώσει σε τῶν ἰδίων σου

²⁹ Nie wprowadzaj do swego domu każdego człowieka, różnorodne są bowiem podstępny oszusta.

³⁰ Kuropatwa schwytana w pułapkę, tak serce pysznego: jak szpieg wypatruje upadku,

³¹ dobre rzeczy na złe zmieniając, przygotowuje zasadzkę i tve zamiary wyszydza.

³² Przez iskrę węgiel napełnia się ogniem, a człowiek grzeszny czyha na krew.

³³ Strzeż się człowieka złego, który knuje nieprawość, bo może zniesławić cię na zawsze.

³⁴ Przyjmij obcego do domu, a wtrąci cię w zamieszanie i oddali cię od twoich najbliższych.

Kolejne pouczenie Syracha dotyczy przyjmowania gości. Jeśli czyni się to w sposób nieroztropny, można spodziewać się przykrych konsekwencji²⁴. „Nie wprowadzaj do swego domu każdego człowieka” (11,29a)²⁵. Jeśli pojawia się taka przestroga, znaczy to, iż faktycznie prawo gościnności nakazywało przyjmowanie wszystkich. Mędrzec wskazuje jednak, iż pojawiają się również osoby nieszczerze i podstępne, które niepostrzeżenie mogą sprowadzić na właściciela domu spore kłopoty. Syrach przestrzega przed człowiekiem, którego tekst grecki określa terminem δόλιος. Jest to osoba nieszczerza, kłamliwa, fałszywa i podstępna w słowach i czynach (por. Ps 5,7; 11,3; 51,6; 108,2; Prz 12,6.7; 14,25; Syr 22,22; 27,25), nie objawiająca do czasu swoich prawdziwych intencji. Mędrzec porównuje takiego człowieka do obrazu specyficznej pułapki na ptaki (11,30). W pułapce umieszczano ptaka, który swoim głosem przyzywał inne. Gdy te znalazły się w już w pułapce – koszu, niemożliwa była droga odwrotu²⁶. A zatem podstępny przybysz staje się niejako „przynętą” dla niczego nie spodziewających się domowników. Mędrzec używa metafory łowieckiej, którą można też zauważyć w Jr 5,26–27: „Bo są w narodzie moim przewrotni, co splatają sieć jak łowca ptaków, zastawiają sidło, łowią ludzi. Jak klatka pełna jest ptaków, tak domy ich przepełnione są oszustwem: w ten sposób stają się oni wielkimi i bogatymi”. W przeniesieniu na relacje międzyludzkie jest tu mowa o podstępie

²⁴ Skehan – Di Lella, *The Wisdom of Ben Sira*, s. 245.

²⁵ Podobna maksyma pojawia się w Talmudzie: „Wielu trzymaj z daleka od wnętrza twojego domu i nie wprowadzaj każdego człowieka do twojego domu” bYeb 63b; por. bSanh 100b.

²⁶ Por. Box – Oesterley, *The Book of Sirach*, s. 357; J.G. Snaith, *Ecclesiasticus*, s. 64; J. Schreiner, *Jesus Sirach 1–24*, s. 72.

człowieka przyjętego pod dach gospodarza, który następnie działa na niekorzyść domowników²⁷. Zdradziecka postawa wyraża się w następujących czynnościach: „jak szpieg wypatruje upadku, dobre rzeczy na złe zmieniając, przygotowuje zasadzkę i twe zamiary wyszydza” (11,30b–31). A zatem mamy do czynienia z podstępą strategią, przez którą przybysz wypatruje słabe punkty mieszkańców, wprowadza fałszywe informacje, wprowadza zamieszanie przez niesłuszne opinie i oceny, a wszystko prowadzi do sprowadzenia w sposób podstępny kłopotów na gospodarzy²⁸.

Oprócz metafory podstępu, pojawia się kolejny obraz, który wyraża skalę zagrożenia, metafora ognia: „Przez iskrę węgiel napełnia się ogniem, a człowiek grzeszny czyha na krew” (11,32). Pochłaniający ogień ma swój początek w małej iskrze, jeśli zostanie ona zignorowana, obejmie węgiel i doprowadzi do niszczącego pożaru. Wydaje się, że mędrzec mógł tutaj wykorzystać pouczenie obecne w Prz 26,20: „Bez drew zagaśnie ognisko, bez donosiciela spór zniknie”²⁹. Użyte obrazy odnoszą się do sfery mowy i języka, które wprowadzić mogą wiele zamieszania, a nawet zniszczenia w płaszczyźnie relacji międzyludzkich³⁰. Syrach przestrzega przed wchodzeniem w zażyłość z człowiekiem złym, którego słowa i czyny są złe. Ta zażyłość miałyby się wyrazić w fakcie wprowadzenia go do swojego domu. Być przez dłuższy wewnątrz czyjegoś domu to nie tylko kwestia miejsca, ale przede wszystkim wejścia z relacje i zażyłość z domownikami, a w konsekwencji stworzenie bliskich więzów. Wprowadzony do domu, staje się przyjacielem domu³¹. Wspólnota domu zakłada wymianę, współdzielenie, wzajemne ubogacanie się osób zamieszkujących. Co więcej, to wspólne dzielenie radości i trudów życia, pewna bliskość, a nawet intymność w zwyczajnych sprawach codziennego życia. Kiedy podstępna osoba nie szanuje zwyczajów domu, w którym przebywa, może doprowadzić domowników do sytuacji niezręcznej i krępującej: „może cię zniesławić na zawsze” (11,33). Użyty tu termin *μῶμος* oznacza zarówno skazę na ciełe (por. Kpł 21,17.18.21.23), zranienie, skaleczenie (Kpł 24,19.20), jak i przyganę, ujmę, hańbę (Syr 18,15; 33,23; 47,20).

²⁷ Według Jr 17,11 kuropatwa była obrazem oszusta: wysiaduje jajka, których nie zniosła: „Kuropatwa wysiaduje jajka, których nie zniosła; podobnie czyni ten, kto zbiera w nieuczciwy sposób bogactwa: w pośrodku dni swoich musi je opuścić i gdy nadejdzie jego koniec, okazuje się głupcem”.

²⁸ *In 11:29–34 Ben Sira had just described how indiscriminate hospitality leaves one susceptible to being ambushed by unscrupulous guests. They are tricky, observe the host's weakness, and turn his goodwill into calamity.* Bradley, *Like an everlasting signet ring*, s. 259.

²⁹ Por. Skehan – Di Lella, *The Wisdom of Ben Sira*, s. 245.

³⁰ Por. Bradley, *Like an everlasting signet ring*, s. 275.

³¹ Por. Box – Oesterley, *The Book of Sirach*, s. 357.

A zatem jest to coś co sprawia ból, ale dotyczy przede wszystkim sfery psychiczno – duchowej człowieka. Ta ujma może mieć długotrwały efekt, gdyż mędrzec stwierdza: „może cię zniesławić na zawsze”. Na koniec Syrach przywołuje powód tych trudności, jest nim nieopatrzne wprowadzenie do domu człowieka obcego: „Przyjmij obcego do domu, a wtrąci cię w zamieszanie i oddali cię od twoich najbliższych” (11,34). Obcy, inny (ἄλλότριος) może tu dotyczyć innych narodów (Syr 29,18; 49,5), obcych dóbr (Syr 29,22), kogoś, kto nie należy do rodziny, obcej kobiety (Syr 9,8). Jest to osoba, która niszczy relacje rodzinne gospodarza³². Jednak można na tę sytuację spojrzeć szerzej. Obcy to nie tylko ci, którzy nie przynależą do narodu, czy rodziny. Można widzieć tu raczej tych Żydów, którzy przystali na stan życia według wzorców hellenizmu³³. Nie chodzi więc już zatem ani o obcość etniczną, ani nawet o ekonomiczną, na co zwrócił uwagę tekst Syr 29,21–28. Mamy tu do czynienia z „obcością” etyczną oraz ideologiczną³⁴. Dla Syracha ideał życia, który wpajał swoim uczniom zakorzenił się w nauce Tory, tradycji i tożsamości Izraela jako ludu Boga. Choć nie odrzucał różnorodnych form poszerzania własnych horyzontów, nieustannie przypominał o istotnych elementach tożsamości narodu wybranego. Świadomość pochodzenia, historii, dzieł Boga i wymogów przymierza z Nim, miały dać niezachwianą pewność przetrwania.

Taki właśnie światopogląd mędrca potwierdza jego syntetyczna interpretacja dziejów Izraela zawarta w *Pochwale ojców* (Syr 44–49)³⁵. Syrach opowiadając historię Izraela podkreśla obecność pozytywnych bohaterów, zwłaszcza tych, którzy przyczynili się do obrony zagrożonej tożsamości. Zaskakująco sławi mało znanego Pinchasa, syna Eleazara, a wnuka Aarona, który w porywie gorliwości zabija Izraelitę współżyjącego z Moabitką (por. Lb 25,1–18), aby usunąć grzech bałwochwalstwa. R. Petraglio zauważa, iż właśnie ten gest stał się później natchnieniem dla Matatiasza, który rozpoczął walkę z naporem przymusowej hellenizacji (por. 1 Mch 2,24), co znajduje odzwierciedlenie w 1 Mch 2,54³⁶. Gdy Syrach sławi osiągnięcia króla Ezechiasza, na pierwszym

³² Por. Bradley, *Like an everlasting signet ring*, s. 259.

³³ *In v 34, the “stranger” who “will subvert your course” may be the pagan or the Hellenized Jew who has given up his faith. Either of these characters could “estrangle you from your own” (the lit. translation of G, v 34b), i.e., alienate you from your own people and your glorious Jewish heritage.* Skehan – Di Lella, *The Wisdom of Ben Sira*, s. 246; por. C. Spicq, *L’Ecclesiastique*, s. 629.

³⁴ Por. Bradley, *Like an everlasting signet ring*, s. 96–97, przyp. 17.

³⁵ Zob. na ten temat: B.L. Mack, *Wisdom and the Hebrew Epic*; T.R. Lee, *Studies in the Form of Sirach 44–50*.

³⁶ R. Petraglio, *Il libro che contamina le mani: Ben Sirac rilegge il libro e la storia d’Israele*, s. 145.

miejscu stawia nie tyle reformę religijną, ile jego troskę o umocnienie murów Jerozolimy przed najazdem asyryjskim (por. Syr 48,17)³⁷. Podobnie pochwała Nehemiasza odnosi się do jego dzieła odbudowy murów i bram miasta, czyniąc Jerozolimę na powrót bezpieczną³⁸. A zatem mędrzec zwraca uwagę na poczucie bezpieczeństwa, a nawet swoiste „odseparowanie się” od tego, co może zagrażać i uderzać w rodzimą tożsamość. Teksty o gościnności są niejako zastosowaniem wzorców zaczerpniętych z wielkiej historii do życia codziennego. Mędrzec wychodzi z założenia, iż jeśli ktoś zadba o bezpieczeństwo swoich najbliższych, będzie się również troszczył o dobro narodu. Doświadczenie z przeszłości ugruntowało postawę swobodnego dystansu do tego co obce, inne. Stąd też wprowadzanie do domu kogoś, kto reprezentuje inne wartości, mogło się mędrcom wydawać swoistym zagrożeniem, uderzającym w tożsamość pobożnego Żyda. W czasach Syracha spotkanie judaizmu z hellenizmem nie stanowiło jeszcze otwartej konfrontacji. Jednak wielu Żydów szukających szybkiej kariery i wzbogacenia się obierało nowy styl życia, daleki od ideału obecnego w Torze. Bardzo możliwe, iż mędrzec przestrzega przed gościnnością, która miałaby zaowocować porzuceniem własnej tradycji.

Wnioski

Syrach działa i naucza w konkretnej epoce. Ma głębokie doświadczenie historii swojego narodu, zależności i zniewoleń, które wynikały z niewierności Prawu i zwracaniem się ku obcym tradycjom. Hellenizm jawi się jako całokształt stylu życia, który staje się alternatywą dla mniej gorliwych Żydów, czemu Syrach gorliwie przeciwdziała. Mędrzec ma świadomość, iż naród Izraela posiada wpojona ideę gościnności i pomocy potrzebującym. Zwraca jednak uwagę swoim uczniom, aby w tych działaniach przestrzegali roztropności, nie pozwalali na doznawanie szkód oraz troszczyli się w pierwszej kolejności o swoich najbliższych. Obcość, bycie przybyszem, nie oznacza w rozumieniu Syracha tego, co wcześniej. Akcent dotyczący płaszczyzny etnicznej został przesunięty na płaszczyznę ekonomiczną, etyczną i ideologiczną. Gościnność – ideał biblijny zostaje wystawiony na próbę.

³⁷ Por. A. Demitrow, *Quattro oranti nell'Elogio dei Padri (Sir 44-49)*, s. 409-410; R. Petraglio, *Il libro che contamina le mani*, s. 315.

³⁸ Por. R. Petraglio, *Il libro che contamina le mani*, s. 369.

Bibliografia

- Box G.H. – Oesterley W.O.E., *The Book of Sirach, w: The Apocrypha and Pseudepigrapha of the Old Testament with Introductions and Critical and Explanatory Notes to the Several Books*, ed. R.H. Charles, Clarendon Press, Oxford 1913, s. 268–517.
- Bradley C.G., *Like an everlasting signet ring. Generosity in the book of Sirach*, Walter de Gruyter, Berlin–New York 2010.
- Calduch-Benages N. – Ferrer J. – Liesen J. (ed.), *La Sabiduría del Escriba*. Edición diplomática de la versión siríaca del libro de Ben Sira según el Códice Ambrosiano, con trucción española e inglesa / *Wisdom of the Scribe. Diplomatic Edition of the Syriac Version of the Book of Ben Sira according to Codex Ambrosianus, with Translations in Spanish and English* (Biblioteca Midrásica 26), Editorial Verbo Divino, Estella 2003.
- Cieciela J., *Żydzi w okresie drugiej świątyni 538 przed Chr. – 70 po Chr.*, Universitas, Kraków 2011.
- Demitrow A., *Quattro oranti nell'Elogio dei Padri (Sir 44–49)*. Studio dei testi e delle tradizioni (Opolska Biblioteka Teologiczna 124), Wydawnictwo Wydziału Teologicznego, Opole 2011.
- Duesberg H. – Fransen P.I., *Ecclesiastico*, Casa Editrice Marietti, Genova 1966.
- Hamp V., *Sirach* (Die Heilige Schrift in deutscher Übersetzung, Echter – Bibel 13; Echter Verlag, Würzburg 1952).
- Kittel G. – Friedrich G. (ed.) *Theological Dictionary of the New Testament* (Abridged in One Volume), William B. Eerdmans Publishing Company – The Paternoster Press, Grand Rapids 1995.
- Lee T.R., *Studies in the Form of Sirach 44–50* (SBL Dissertation Series 75), Scholars Press, Atlanta 1986.
- Mack B.L., *Wisdom and the Hebrew Epic*. Ben Sira's Hymn in Praise of the Fathers, Chicago Studies in the Story of Judaism, University of Chicago Press, Chicago 1985.
- Minissale A., *Siracide (Ecclesiastico)*. Versione – Introduzione – Note, Edizioni Paoline, Cinsello Balsamo 1980.
- Minissale A., *Siracide. Le radici nella tradizione*, Editrice Queriniana, Brescia 1988.
- Peters N., *Das Buch Jesus Sirach oder Ecclesiasticus*. Übersetzt und erklärt (Exegetisches Handbuch zum Alten Testament 25), Aschendorff Verlag, Münster 1913.
- Petraglio R., *Il libro che contamina le mani: Ben Sirac rilegge il libro e la storia d'Israele* (Theologia; 4), Augustinus Verlag, Palermo 1993.
- Sauer G., *Jesus Sirach / Ben Sira* (ATD Apokryphen 1, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2000).
- Schreiner J., *Jesus Sirach 1–24* (Die Neue Echter Bibel. Kommentar zum Alten Testament mit der Einheitsübersetzung; 38), Echter Verlag, Würzburg 2002.
- Sisti A., "L'ospitalità nella prassi e nell'insegnamento della Bibbia", *Liber Annuus* 17 (1967), s. 303–334.

- Skehan P.W., Di Lella A.A., *The Wisdom of Ben Sira*, A New Translation with Note (AB; 39), Yale University Press, New York 1987.
- Snaith J.G., *Ecclesiasticus. Or the Wisdom of Jesus, Son of Sirach*, The Cambridge Bible Commentary on The New English Bible, Cambridge University Press, Cambridge 1974.
- Spicq C, *L'Ecclésiastique* (SB[PC]; Paris: Letouzey & Ané 1951).
- Tcherikover V. – Collins J.J., *Hellenistic Civilization and the Jews* (Reprint of the edition JPSA, Philadelphia, 1959), Hendrickson Publishers, Peabody 1999.
- Vaux de R., *Instytucje Starego Testamentu* (T. I: Nomadyzm i jego pozostałości. Instytucje Rodzinne. Instytucje Cywilne) (tłum. T. Brzegowy), Pallotinum, Poznań 2004.
- Zapff B.M., *Jesus Sirach 25–51*. Kommentar zum AT mit der Einheitsübersetzung, (Die Neue Echter Bibel 39), Echter Verlag, Würzburg 2010.
- Ziegler J. (ed.), *Sapientia Iesu Filii Sirach*, Septuaginta: Vetus Testamentum graece auctoritate Societatis Göttingensis editum, 12/2, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1965. ²1980.